

ועד יא

השפעת האמונה על המידות [א]

נשתדל לבאר את הקשר בין מידות לאמונה על פי דברי רבינו חיים ויטאל זצ"ל¹. בדבריו מבואר שהנפש כוללת ארבעה יסודות רוחניים: אש, רוח, מים ועפר – שהם שורש המידות השונות. יסוד האש הינו השורש לגאווה וכעס. שיחה בטילה, שקר ולשון הרע שייכים ליסוד הרוח. השורש לאהבת התענוגים וחמדת הממון הוא יסוד המים. עצבות, עצלות ויאוש שייכים ליסוד העפר.

יסוד האש

מידת הגאווה שייכת ליסוד האש. אפשר להבחין במידה זו מתחילת דרכו של האדם עלי אדמות. כאשר ילד מתחיל ללכת נכנסת לתוכו הרגשה שהוא ישות קיימת, וחש שהוא הפועל והעושה. במשך החיים תחושה זו רק הולכת ומתפתחת.

הרמב"ן באיגרת לבנו מבאר, שהאמת היא ש"ישות" שייכת רק ל"בורא". ה"נברא" מקבל את הכל מהקב"ה, ואם הוא חש תחושת גאווה, הרי הוא לוקח את לבוש הבורא ומתלבש בו². כך מצאנו בתרגום על הנאמר בשירת הים (שמות טו, א) "כי גאה גאה": "ארי אתגאי על גוותניא ונאותה דיליה היא" [הגאווה שלו היא]. לכן התביעה גדולה על שמשתמש במה ששייך לבורא ית'.

החי באמונה מרגיש שהוא "נברא", וכל אבריו ותנועותיו הם מכוח הבורא. הוא מכיר שכל נשימה מגיעה אליו מהקב"ה, ומקיים את דברי

1. ספר שערי קדושה (ח"א שער ב).

2. לשונו שם: "ועתה בני דע וראה, כי המתגאה בליבו על הכריות מורד הוא במלכות שמים, כי מתפאר הוא בלבוש מלכות שמים, שנאמר 'ה' מלך גאות לבש וגו'".

חז"ל (בר"י יד, ט) "על כל נשימה ונשימה תהלל י-ה". אכן לעומת המאמין, מרגיש המתגאה שהישות שלו מנותקת מהבורא, וכאילו הוא המקור של חיותו וכוחו. פרעה לא היה טיפש כשאמר "לי יאורי ואני עשיתיני"³. גם אנחנו חיים לפעמים בהרגשה שאנחנו המקור של החיים שלנו ושל כל מה שיש לנו. הרגשות מעין אלו מתנפצות כאשר האמונה חיה!

הרמב"ן (שמות יג, טז) מבאר את תפקידם של בתי הכנסיות: "שיהיה לבני אדם מקום יתקבצו ויודו לא-ל שבראם והמציאם, ויפרסמו זה ויאמרו לפניו בריותיך אנחנו". שלש פעמים ביום אנחנו נזכרים בתפילה שאנו נבראים, וכן כל הברכות שאומרים במשך היום אמורות להזכיר לנו כי "בריותיך אנחנו". אנו מעמידים את עצמנו ביחס נכון כלפי הבורא, אנחנו הברואים שלך וכל אשר לנו הוא מכותך ולא מכוחנו.

הכעס מיסוד האש

מידת הכעס אף היא מיסוד האש. יסוד זה הוא השאיפה להתעלות ולשלוט, דוגמת תנועת האש (עלי שור א, קמז). מידת הכעס מתעוררת כאשר האדם אינו מצליח להשתלט על אחרים או כשהעניינים לא מסתדרים כרצונו. מצאנו בדברי חז"ל התייחסות למידה זו (שבת קה:): "המקרע בגדיו בחמתו כאילו עובד עבודה זרה"⁴. אפשר להסביר את ההשוואה על פי מה שכתוב בספר התניא (אגרת הקודש כה), שכעס נובע מהעובדה שקרה משהו כנגד רצונו של הכועס. בעיקבות כך מתעוררות לו טענות על ההנהגה איתו, ונמצא שכעסו מופנה כנגד הקב"ה – לכן נחשב כאילו עובד עבודה זרה. מי שחי באמונה ומבין שכל מה שקורה לו הוא בהשגחה מדויקת ומכוונת מאת הקב"ה, אין אצלו מקום לכעס.

3. יחזקאל (כט, ג).

4. הרמב"ם (דעות ב, ג) מביא: "כל הכועס כאילו עובד עבודה זרה".

רבינו יונה כותב⁵ שהיות ובעל גאווה נקרא תועבה, גאוותו מרחיקה אותו מהבורא ית' ואין לו סיעתא דשמיא. גם הכועס מתרחק מהבורא. מטבעו של בעל כעס לשבור קשרים בכעסו, הן קשרים שבינו לבין חבריו והן קשרים שבינו לבין קונו. לכן המעוניין להיות בקשר עם הבורא, עליו ללחום הן כנגד הגאווה והן כנגד הכעס.

הדרך ללחום עם מידות אלו היא לחזק את האמונה דרך התפילה⁶. בכל ברכה וברכה בשמו"ע אפשר להחדיר את התחושה שחינו תלויים בהקב"ה. הסבא מקלם זצ"ל (חכמה ומוסר ב, א) מבאך שהתפילה היא עבודה ועסק באמונה. "ענין התפילה הוא כדי לצייר לפניו שהכל מהשי"ת, ומשום זה צריך להיות מבקש רחמים ותחנונים וכו' ממש כעני המבקש בפתח". מי שמתפלל באופן זה, התפילה מסייעת לו להיכנע לפני הבורא ית' וממילא הגאווה מתבטלת. בנוסף לכך הכריעות בשמו"ע גם הן פעולות המחזקות תחושה זו.

לא בהכרח שהתפילה תועיל לחיזוק האמונה, כי כדי שהתפילה תועיל יש להתפלל בשימת לב. אפשר לומר בקלות על הקב"ה שהוא "הא-ל הגדול והגבור והנורא" בלי שום הבנה והרגשה אלא מתוך הרגל. מובן מאיליו שתפילה כזו לא תביא לאמונה.

הרמב"ם⁷ מביא להלכה את דברי חז"ל (ברכות ל:): "אודות הנהגת החסידים הראשונים שהיו שוהים שעה אחת לפני התפילה, וכה דבריו: "כיצד היא הכוונה, שיפנה את ליבו מכל המחשבות ויראה עצמו כאילו

5. כה דבריו (שע"ת א, כז): "הגאווה מסבבת כמה עכירות ומגברת יצר לב האדם עליו וכו'. והטעם, מלבד כי הגאווה גורמת חטאים – המידה עצמה חטאת, כמו שנאמר (משלי טז, ה) 'תועבת ה' כל גבה לב'. ובעל הגאווה נמסר ביד יצרו כי אין עזר ה' עימו אחרי אשר הוא תועבת ה'".

6. התפילה מועילה להיות האמונה, כי בה מתחברים אל האמונה באופן מעשי והיא משולבת עם הכוונה. זאת הסיבה שהתפילה מועילה בצורה מיוחדת להתמודדות עם המידות.

7. הלכות תפילה (ד, טז).

הוא עומד לפני השכינה. לפיכך צריך לישוב מעט קודם התפילה כדי לכוון את ליבו, ואחר כך יתפלל בנחת ובתחנונים וכו'. חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת קודם התפילה וכו'. חסידותם של החסידים הראשונים היתה ששהו שעה שלימה, אבל לשהות מעט לפני ואחרי התפילה היא הלכה לדורות!⁸ כך גם כותב רבינו יונה⁹: "ויבא לבית הכנסת... וישב ולא יפתח פיו עד שישהה מעט, וישיב אל ליבו לפני מי הוא עומד ומי השומע דבריו. ואז ילבש חרדה ואימה וזיע ורתת וכו'".

בדוק ומנוסה שהנוהג להתעכב מעט לפני התפילה ומתבונן לפני מי הוא עומד להתפלל, תפילתו משתנית ואמונתו מחוזקת.

לסיכום

ביררנו כיצד בכוח האמונה לתקן את יסוד האש, וכלול בכך תיקון מידות הגאווה והכעס. החי באמונה ודאית אין למידות אלו אחיזה בעולמו. המאמין מרגיש את עצמו קשור לבורא ית', וחי בהכרה שכל הקורה בעולם מכונן ברצונו לתכלית מסוימת, לכן אין לו על מה לבעוס.

צריך להיות למדן גדול להבין את עומקן של המידות, להבחין עד כמה הן פועלות בנו, ואף שולטות עלינו. ככל שהאמונה תהיה יותר חיה, היא תשפיע לרסן את המידות ואף לתקנן.¹⁰

8. עיין עלי שור (ב, שמט).

9. ספר היראה (אות כח).

10. עיין עלי שור (ב, שט) הרחבה אודות השפעת האמונה על המידות.

ועד יב

השפעת האמונה על המידות [ב]

יסוד הרוח

היסוד השני מארבעה היסודות הוא יסוד הרוח – הוא המקור לענייני הדיבור. ענפיו הם דיבורים אסורים כמו לשון הרע, רכילות שקר וכדומה.

חז"ל מונים ארבע כיתות שאינן מקבלות פני שכינה (סוטה מב.). אודות כת מספרי לשון הרע אומרים חז"ל (ערכין טו.): "כל המספר לשון הרע כאילו כופר בעיקר, שנאמר (תהלים יב, ה) 'אשר אמרו ללשוננו נגביר שפתינו איתנו מי אדון לנו'". מבאר רבינו יונה¹: "על כן נחשב המספר לשון הרע כאילו כפר בעיקר, לפי שאומר בלבבו כי שפתיו ברשותו, ומפני שאין בה מעשה. וכי הוא השליט על לשונו וכו', וכי האברים המה לבדם אינם ברשותו לחטוא בהם". עלינו להתחזק באמונה עד שלא ישאר בעולמנו שום שטח ושום פרט פנוי משליטת הבורא.

הג"ר חיים מוולאדין זצ"ל (נפש החיים א, ד) מביא שאין שום מעשה, דיבור או מחשבה שנאבדים או נשכחים ממנו ית². ומוסיף וכותב (פרק יג): "בענין ההתעוררות שלמעלה על ידי בחינת דיבור, אמר עמוס הנביא (ד, יג) 'כי הנה יוצר הרים ובורא רוח ומגיד לאדם מה שיחיו', רוצה לומר שבעת עמוד האדם לתת דין וחשבון לפניו יתברך, אז הוא יתברך מגיד לו הסוד – רזא דמילתא, מה שגרם שיחיו למעלה בעולמות העליונים". באותו

1. שערי תשובה (ג, רא).

2. כה דבריו: "וזאת תורת האדם, כל איש ישראל אל יאמר בליבו ח"ו כי מה אני ומה כוחי לפעול במעשי השפלים שום ענין בעולם. אמנם יבין וידע ויקבע במחשבות לבו, שכל פרטי מעשיו ודיבוריו ומחשבותיו בכל עת ורגע לא איתאבירו ח"ו. ומה רבו מעשיו ומאד גדלו ורמו, שכל אחת עולה כפי שורשה לפעול פעולתה בגבהי מרומים".

מעמד מגלים לאדם מה המשמעות של שיחיו, מה הוא פעל בכל דיבור שהוציא מפיו – אם לתקן או להחריב ח"ו.

הג"ר ישראל מסלנט זצ"ל היה אומר, שכדאי ללמוד מוסר כל החיים כדי להימנע מלדבר לשון הרע אפילו פעם אחת, כי אין לנו כל מושג עד כמה סובלים עבור דיבור אחד של איסור. המגיע לדרגה גבוהה באמונה זוכה לשלוט על שפתיו מתוך הכרה כי הוא יתברך הינו אדון עליהם, וחוסך מעצמו איסורים גדולים והרבה קלקולים ועונשים.

יסוד המים

היסוד השלישי, יסוד המים – ממנו נובעות מידות הקנאה והתאוה. ניתן להבין בפשטות כיצד מבטלים קנאה על ידי אמונה, וכפי שכתב הרמח"ל³: "ואמנם לו ידעו ולו יבינו כי 'אין אדם נוגע במוכן לחבירו אפילו כמלא נימא' (יומא לח:), והכל כאשר לכל מה' הוא כפי עצתו הנפלאה וחכמתו הבלתי נודעת – הנה לא היה להם טעם להצטער בטובת רעיהם כלל". כיצד נתחזק באמונה זו? המברך בכל בוקר מתוך התבוננות "שעשה לי כל צרכי" מחזק בתוכו את האמונה שכל אחד מקבל את מה שנצרך לו, ואינו זקוק למה שיש לאחרים, הן בגשמיות והן ברוחניות.

בפרק הבטחון (תהלים כג) אומר דוד המלך: "ה' רועי לא אחסר וגו' על מי מנוחות ינהלני. נפשי ישובב [מלשון רוגע. כיצד הדרך להירגע? –] ינחני במעגלי צדק למען שמו". הקב"ה שם אותי ב"מעגל", כלומר, בלי זוויות אלא הכל שקול ומאוזן. צדק היא המידה המחלקת לכל אחד בדיוק מה שהוא צריך. כל מה שקיבלתי מכוון למען שמו – לכל אדם ניתנו הכוחות הדרושים לו להיות עובד ה' אמיתי ולהרבות כבוד שמים בעולם. כאשר אדם עומד על הצדק שביצירתו, הוא מגיע לנפשי ישובב – נפשו מוצאת מנוחה ועידוד בעבודתו יתברך⁴.

3. מסילת ישרים (פי"א ד"ה ואמנם).

4. עיין עלי שור (ב, תרד) להוספת ביאור.

כשאדם נמצא מחוץ למעגל ומסתכל בכיוון החוצה, הוא רואה רק מה שיש לאחרים ונדמה לו שצרכיו חסרים לו לעומתם. אבל כשהוא עומד בתוך מעגל הצדק, הוא מבחין שכל צרכיו וכוחותיו ניתנו לו בהתאמה ודקדוק, בהתאם לתפקידו בהגדלת כבוד ה' בעולם. זהו העומק בברכת "שעשה לי כל צרכי" – קיבלתי את כל הצרכים, המידות והתכונות עבור עבודת ה' המיוחדת לי. אין מקום לקנאה בעולם זה של אמונה.

מידת התאווה

קנאה וגאווה הן מידות רוחניות, אבל תאווה לאוכל וכן שאר התאוות הגופניות באות מכוחות הגוף הגשמי, ולכן קשה לבטלן⁵. בנוסף לכך ישנו קושי בעבודה על התאוות, כי אי אפשר לבטל אותן לגמרי מפני שהן נצרכות לעבודת ה'.⁶ תאוות האכילה מסייעת לאדם לאכול כדי צרכו, ואילו יתאווה לאכול רק מה שזקוק לבריאותו, אין בכך כל חסרון. בנוסף לכך, ישנן מצוות שחשוב להשתמש עבורן בתאוות האכילה, כגון אכילת מצה בפסח, שבלי שתאיו לה חסר לו בקיום המצוה. מאידך, כשאוכל אכילה גסה לא יצא ידי חובתו, כי אין זו דרך אכילה. החסרון מתחיל כשמפריז ונמשך לאכול יותר מהצורך. כך הוא בתאוות האכילה ובשאר התאוות הגופניות. הקשיים הללו בהתמודדות עם התאוות הגופניות, גורמים לכך שהתחזקות באמונה בפני עצמה לא תבטל את מידת התאווה הלא רצויה.

מכל מקום ישנה דרך שמתוך האמונה נצליח להתגבר על התאוות הללו. חיי המאמין הם יותר רוחניים, וככל שהרוחניות נעשית אצלו מציאות, הוא מתרחק מתאוות שמקורן בעולם החומרי. ישנה דרגה גבוהה יותר, בה נמצא המאמין בקירבת הבורא ית' וזוכה להתאוות לרוחניות, כפי שאמר ישעיה הנביא:⁷ "לשמך ולזכרך תאות נפש". היינו, שהנפש מתאווה

5. תאווה לממון אינה נובעת מכוחות הגוף וקל לבטלה דרך האמונה. המאמין מכיר שמה שיש לו הוא כפי מה שצריך באמת.

6. עיין עלי שור (ב, רמד), וביאור הגר"א (משלי טז, לב).

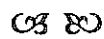
7. ישעיה (כו, ח), ועיין מסילת ישרים (פרק יט).

לרוחניות. בכך כוחות התאווה מוצאים את סיפוקם בתאוות רוחניות במקום הסיפוק בתאוות הגוף.

המציאות המוחלטת היחידה היא הבורא יתברך⁸, ולכן מציאותו של כל דבר נמדדת כפי רמת הרוחניות שלו וקירבתו למציאות האמיתית. החי באמונה נמצא בעולם שבו הרוחניות היא יותר "מציאות" מהגשמיות. ברמת חיים כזאת, התאוות הגשמיות מתחלפות בתאוות רוחניות.

באיזה עולם נמצא האדם? מדברי הרמב"ם נראה שהוא נמצא בעולם של אמונה. נאמר במשנה (אבות ד, כא): "רבי אלעזר הקפר אומר: הקנאה התאווה והכבוד מוציאים את האדם מן העולם". על איזה עולם מדובר? מבאר הרמב"ם שהכוונה לעולם האמונה⁹. אמונה היא עולם! היא לא רק ענין שיכלי, אלא תפיסת עולם. המאמין חי בעולם יותר גבוה¹⁰.

ככל שנתחזק באמונה נזכה להיכנס לעולם האמיתי והמידות הרעות תתבטלנה.

8. הרמב"ם כותב (יסודי התורה א, ד): "הוא שהנביא אומר (ישעיה י, י) 'וה' אלוקים אמת', הוא לבדו האמת ואין לאחר אמת כאמיתתו. והוא שהתורה אומרת (דברים ד, לה) 'אין עוד מלבדו'. כלומר, אין שם מצוי אמת מלבדו כמותו".

9. כה דבריו: "מוציאים את האדם מן העולם, והוא כי באלה המידות או באחת מהן יפסיד אמונת התורה בהכרח".

10. עיין ועד ו הרחבה בענין זה.

ועד יג

השפעת האמונה על המידות [ג]

יסוד העפר

חיסוד חרביעי מוסרי הנפש הוא יסוד העפר — שורש מידות העצלות, העצבות והיאוש.

העצבות יכולה להתעורר מסיבה חיצונית, או מסיבה פנימית. לפעמים כח העפר שבאדם משרה עליו כבירות המתבטאת בעצבות. כבר ביארנו לעיל (ועד א) שאדם החי באמונה, מתקרב לכוראנו ובוטח בו, והוא מתמלא בשמחה חזקה. המאמין, אף אם יהיה קרוב ליאוש בגלל החטאים שעשה ולא יראה שום דרך להצליח, האמונה לא תתן לו ליפול לזרועות היאוש. היא תעורר בו תקווה, כי הרי הקב"ה מכיר את יצרו והוא ית' לא יעזוב אותו.

ישנה סיבה נוספת הגורמת לחוטא להתייאש. כל חטא או כישלון פוגע בגאווה שלו — הרי הוא חושב את עצמו לצדיק, ואילו החטאים שנכשל בהם פוגעים בצדקותו. לעומת זאת כאשר אמונתו חזקה, בכוחו להתגבר הן על הגאווה והן על היאוש שנובע ממנה. יתכן שהמפריעים הגדולים ביותר הם היאוש והעצבות, שהם מביאים לחולשה ולחוסר אונים. אבל המאמין אינו מרגיש אבוד בכל מה שעובר עליו, כי הוא יודע שתמיד ירחם עליו הקב"ה ואף יוכל להתרומם מהנפילה שלו. יתירה מכך, מאמונתו הוא שואב כח לקוות אל ה' ולבטוח בו, וכפי שכותב רבינו יונה (משלי ג, כו): "ועוד יחייב ענין הבטחון שידע עם לבבו כי הכל בידי שמים וכו'. ויבטח בהשי"ת בכל עת צרה וחשכה, וידע באמת כי הוא רב להושיע מכל צרה וישועתו כהרף עין, ועל כן יקוה לישועתו וכו'. והיא תוחלת אצולה מן הבטחון... כי כאשר תקרב הצרה ויירא מעוונותיו לא יהיה שקול הפחד עם התקווה, אך תחזק התקווה ממנו כי חסדי ה' יתירים על כל עוון ומרחם

על כל הנכנע ומבקש רחמיו". התקוה הזאת נעוצה באמונה בבורא יתברך, שהוא כל-יכול ואין דבר שעומד נגד רצונו¹.

באשר למידת העצלות, בתחילת ספר היראה כותב רבינו יונה שכשאדם קם בבוקר ואומר "מודה אני" ומתבונן בחסדי ה', מתעוררות בו יראת ה' ואהבתו ויקום מיד בלי לשכב במיטתו בעצלות. מבואר בדבריו שכאשר האמונה חיה, היא מביאתו ליראת ה' ולאהבתו, ומתחזק לעבוד את ה' בזריזות².

יש כאן נקודה נוספת, זריזות איננה רק שלילת העצלות, אלא מעלה מצד עצמה. כותב הרמח"ל³: "הזריזות היא מידת שלמות גדולה, אשר טבעו של האדם מונעה ממנו עתה. ומי שמתגבר ותופש בה כל מה שיוכל, הנה לעתיד לבוא יזכה לה באמת, אשר הבורא יתברך יתנה לו בשכרו חלק מה שהשתדל אחריה בזמן עבודתו". יש להבין מדוע נצרכת מידה זו לעתיד לבוא, הרי שם הוא מקום השכר ואין אפשרות לעבודה?

על מנת לענות על שאלה זו עלינו להבין את עומק המשמעות של מעלת הזריזות.

מפרשיות התורה אנו למדים שמעלת הזריזות איננה רק אמצעי כדי להצליח בעבודת ה', אלא היא מעלה באדם עצמו ובמהות המעשים שעושה. בציווי התורה על קרבן פסח כתוב (שמות יב, יא) "ואכלתם אותו בחיפזון", וחז"ל אומרים במכילתא (שם): "אבא חנן משום רבי אלעזר

1. עיין עלי שור (ב, תרג) אריכות בזה.

2. כה דבריו (אות ב): "אלה הדברים אשר יעשה אותם וחי בהם חיי עולם, בכל בוקר בהקיצו משנתו יודעו ויהיה נרתע ונפחד מאימת הבורא, בזכרו חסדו אשר עשה לו ואמונתו אשר שמר לו, כי החזיר לו את נשמתו אשר הפקיד אצלו וכו'. ובשומו הדברים האלה על ליבו תבער בליבו אהבת בורא עולם, ואז אל יסוב על מטתו דרך עצל אך במהירות ובזריזות יקום מיד וכו'. וישם אל ליבו... אם יצטרך ללכת לעבודת המלך יקום ולא יתירשל וכו', על אחת כמה וכמה לעבודת מלך מלכי המלכים הקב"ה וכו'".

3. מסילת ישרים (פרק ז ד"ה ועל אמיתת).

אומר: זה חיפזון שכינה". אצל השכינה אין הסיבה שהדברים נעשים בזריזות מפני חששות של עיכובים, אלא כך היא דרכה – שהנפעל על ידה הולך במהירות ובחיפזון, כמו שרגילים לומר "ישועת ה' כהרף עין".

מהזריזות של השכינה אנו למדים, שאין במידת הזריזות רק צורה להתגבר על מעכבים למיניהם ולהבטיח קיום מושלם של המעשה, אלא שהיא מעלה בעצם העשיה. מידה זו התגלתה בחיפזון השכינה, וכלל ישראל נצטוו בשעת הגאולה להתחבר לאותה מעלה. הוא מה שנצטוו באכילת קרבן הפסח – "ואכלתם אותו בחיפזון"⁴. הגאולה הגיעה דוקא בחיפזון, ומי שלא התכונן כראוי היה עלול להפסיד אותה.

לכן "כל מעשי הצדיקים במהירות" (במ"ר י, ה) – כי זוהי צורת קיום המצוה בשלימותה בלי שום חלות היצר.⁵ הרמח"ל כותב⁶ אודות מעלת הצדיקים: "אשר לא יתנו הפסק זמן לא אל התחלת המצוה ולא אל השלמתה". כשם שכל מעשי השכינה במהירות, כך עלינו לעשות מעשי המצוות בזריזות כדי שתישרה שכינה במעשי ידינו.

כל מצוה היא מעשה שאמורה לחול בו השכינה. כשמפסיקים באמצע פעולת המצוה השכינה מסתלקת, ואף אם שוב מתחילים הרי זו התחלה חדשה.⁷

4. כמו כן התברר בשעת יציאת מצרים, שכדי לזכות להתגלות השכינה והגאולה, בני ישראל התחייבו לעבוד את ה' מתוך זריזות.

5. כך אפשר להבין את לשון חז"ל (מכילתא שמות יב, יז): "ושמרתם את המצוות" (שם), כדרך שאין מחמיצין את המצה כך אין מחמיצין את המצוה אלא עשה אותה מיד". משמע שמצוה הנעשית בעצלות היא פגומה ונחשבת כאילו החמיצה. כך גם מדויק ברש"י (יומא לג. ד"ה אין מעבירין). ועיין פחד יצחק (פסח מאמר א) בביאור דרשה זו.
6. מסילת ישרים (פרק ז ד"ה אך הזריזות).

7. עיין דעת חכמה ומוסר (ח"א מאמרים קל-קלג), ועלי שור (ב, רנג; שפט) בביאור הענין.

על פי הבנה זו במידת הזריזות יש פתח להבין שהיא מידת שלימות גדולה ששייך לזכות בה גם לעתיד לבא. הקשר עם השכינה [—שהוא השכר לעת"ל] תלוי לפי מעלת הזריזות שקנה האדם בעולם הזה. מעתה יש לנו דרך להבין כיצד האמונה מסייעת לתיקון מידה זו, כי ככל שמרגישים את מציאות הבורא ית' וחיים עימו, מזדרזים יותר לעסוק בעבודתו בלי שום שיהוי או הפסק, כי כך היא מהותה של השכינה — עשיה בזריזות.

"כל מעשי הצדיקים במהירות".

קניית מידות טובות בכוח האמונה

עד כה ביררנו כיצד האמונה משמשת כבסיס וכאמצעי חזק לתקן את המידות הרעות. כעת נשתדל להראות כיצד האמונה מביאה אותנו לקניית המידות הטובות.

אברהם אבינו היה גדול באמונתו, באהבתו ובמידת יראתו. לשיא היראה הגיע במעשה העקידה כפי שאמר לו המלאך בשליחות ה' (בראשית כב, יב): "עתה ידעתי כי ירא אלוקים אתה". אבל התורה מאריכה יותר בתיאור מידת החסד שבו. גם בדברי הנביא (מכה ז, כ) הוא מוכתר במידה זו: "תתן אמת ליעקב חסד לאברהם". משמע שפיסגת המעלות שלו היתה מידת החסד. כיצד נבין את הדגשת מידת החסד יותר משאר המעלות? ראשית עלינו לברר כיצד הגיע למעלה זו להיות עמוד החסד, ומהיכן למד אברהם אבינו על חיוב זה. הרמב"ם כותב⁸ על התעלותו של אברהם אבינו: "כיון שנגמל איתן זה התחיל לשוטט בדעתו והוא קטן, ולחשוב ביום ובלילה וכו'. וליבו משוטט ומבין עד שהשיג דרך האמת והבין קו הצדק מדעתו הנכונה, וידע שיש שם אלוה אחד והוא מנהיג הגלגל". דרך האמת היא האמונה בבורא ית', שהכיר שאין הקב"ה זקוק לבריאה אלא אדרבה, הוא ברא את העולם על מנת להיטיב לנבראים, כמו שכתוב "עולם חסד יבנה" (תהלים פט, ג). האמונה הביאה אותו להבין את קו הצדק. כלומר, מכוחה הגיע לקו של המידות הטובות עד שנהיה "איש החסד".

8. הלכות ע"ז (א, ג).

התורה מספרת (בראשית יח, א-יד) שבזמן שהקב"ה בא לבקר את אברהם אבינו לאחר מילתו הגיעו אליו מלאכים, ואברהם קיים בהם מצות הכנסת אורחים. מדוע זימן הקב"ה שיגיעו דוקא בשעה זו, ולא שלח אותם אחרי שגמר לדבר עימו? מסתבר לומר שכוונתו היתה לנסות את אברהם אבינו, לבחון אם ישכיל להבין מתוך גילוי השכינה את ענין המידות – האם יתבונן בדרכיו של הבורא – "מה הוא גומל חסדים אף אתה תהא גומל חסדים",⁹ וילך בדרכים אלו.

אברהם אבינו אכן הפסיק את הפגישה הנבואית עם הקב"ה וביקש ממנו שיחכה לו – "ויאמר אדני-י אם נא מצאתי חן בעיניך אל נא תעבור מעל עבדך" (בראשית יח, ג)¹⁰, ולימד אותנו לדורות הלכה חשובה "גדולה הכנסת אורחים יותר מהקבלת פני השכינה" (שבועות לה:).¹¹

אמונה נכונה אמורה להביא ל"קו הצדק" – לתיקון המידות, ואם המאמין אינו מתעורר לתיקון מידותיו סימן שאמונתו חסרה. מהתבוננות בפרשה זו למדנו כיצד האמונה מביאה למידת החסד, והיא כוללת: הכנסת אורחים, קירוב אנשים לעבודתו ית', דאגה אף לחוטאים ולהתפלל עליהם, וכן עוד פרטים רבים.

"נעשה אדם בצלמנו כדמותנו" (בראשית א, כו), מכוח הצלם אלוקים שבנו יש לנו יכולת השגה בהקב"ה, ומגיעים ל"כדמותנו" – ללכת בדרכיו יתברך ולהידמות אליו!

9. עיין ספרי (דברים יא, כב): "מה המקום גקרא רחום וחנון, אף אתה הוי רחום וחנון, ועשה מתנת חנים לכל". ועיין סוטה (יד).

10. "דבר אחר: קודש הוא, והיה אומר להקב"ה להמתין לו עד שירוך ויכניס את האורחים" – רש"י.

11. עיין עלי שור (ב, רכ), ושיעורי חומש על פסוק זה.

זכינו להבין מדוע התורה האריכה במעשי החסד של אברהם אבינו,
כי הם הביטוי לדרגת האמונה שלו. כמו כן התבאר לנו הקשר המהותי
שיש בין אמונה למידות טובות.

ס ס